

Читайте й передплачуйте одиночий богато ілюстрований двотижневик, часопис найбільше поширеній між українською емігацією в Європі й Америці:

Український Скиталець

Орган військової еміграції земель З. У. Н. Р.

Виходить 1. і 15. кожного місяця.

З нього довідається, в яким геройством і самовідреченням боролася

Українська Галицька Армія

за державну самостійність свого Народу та побачите унагляднені в численних ілюстраціях усі й визвольні змагання! Читайте самі і своїх дітей учіть пізнавати гордість і непобідимість свого Народу!

А Д Р Е С А :

„Ukrajinskyj Skytalec“

Wien XVIII., Ferrogasse 31. Austria, Europe.

1-24.

В нашій Адміністрації можна ще набути всі числа
Українського Скитальця
за 1922 рік.

Ціна річника враз із поштовою пересилкою виносить:

в Австрії 40.000 К., Чехословаччині 50 Кч.,
Югославії 60 Дин., Німеччині 5000 М.,
Краях Латинської Унії 8 фр., Зед. Держ.
Америки і Канаді 2 Дол., Бразилії 6 Mr.

Висилається лише за попереднім надісланням готівки.

Річник IV. Ч. 15 (37).

УКРАЇНСЬКИЙ СКИТАЛЕЦЬ

ОРГАН ВІЙСЬКОВОЇ ЕМІГРАЦІЇ ЗЕМЕЛЬ З. У. Н. Р.

ІЛЮСТРОВАНИЙ ДВОТИЖНЕВИК
ВИХОДИТЬ 1. і 15. КОЖНОГО МІСЯЦЯ

THE HOMELESS UKRAINIAN

ORGAN OF THE MILITARY EMIGRATION
OF THE WEST UKRAINIAN (GALICIAN) REPUBLIC

ILLUSTRATED NEWS.

РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ.

Адреса Редакції й Адміністрації:

Wien XVIII., Ferrogasse 31.

З М И С Т:

	сторона
В 4-літні роковини смерти полк. УГА. Дмитра Вітовського, першого Міністра Війни ЗУНР	1—4
Василь Пачовський: Перша пісня про „Івана Безрідного“	3—6
З історії Пресової Кватири УГА	6—10
„Від Карпат“ по Прип'ять	10—12
П. Карманський: Останній лист до матері	12
Воскресене	12—13
Ярослав „Береза; Малий!“	13—16
П. В., пор. УГА.: Болинь під військовим зарядом Галичан в 1919. р.	16—22
Стрілецька сторінка	22—25
Зі Скитальщини	25—30
Про вічну пам'ять!	30
На пресовий фонд „Українського Скитальця“	30
Надіслані книжки і журнали	30
Листування	31
Оповістки	31
Оголошення	32
 С В I Т Л I Н I:	
У Пресової Кватири УГА	7
Учасники сільсько-гospодарського курсу при роб. куріні УГА. в Берні, ЧСР	26
Пражські Українці відвідують Господ. Академію в Подебрадах	29

П Е Р Е Д П Л А Т А:

	річно	піврічно	четвертично
в Австрії	К. 70.000—	35.000—	18.000—
в Чехословаччині	Кч. 60—	30—	15—
в Югославії	Дн. 100—	50—	25—
в Німеччині	М. 140.000—	70.000—	35.000—
в краях Латинської Інії	Фр. 12—	6—	3—
в Злуч. Держ. Америки і Канаді	Дол. 3—	1·50	0·80
в Бразилії	Мр. 10—	5—	2·500

Ціна одного примірника:

в Австрії 3.000— К., Чехословаччині 3— Кч., Німеччині 6000— М., Зл. Держ. Америки і Канаді 0·12 Дол., Бразилії 0·500 Мр.

Вп. Передплатників в Чехословаччині просимо замовляти і складати передплату на наш двотижневик у „Самопомочі“ в Йозефові на конто „Українського Скитальця“ у Відні.

УКРАЇНСЬКИЙ СКИТАЛЕЦЬ

Ілюстрований двотижневик

Статі доволяється передруковувати лише за поданням джерела

Річник IV.

Відень, дня 1. серпня 1923.

Ч. 15 (37).

В 4-літні роковини смерти полк. УГА. Дмитра Вітовського, першого Міністра Війни ЗУНР.

„Висока честь: усі скарби
Зложити на віттар. —

І жити в памяті юрби
Як легендарний цар“.

М. Вороний.

І він живе — живе як легендарний цар у нашій памяті.

Він, що від молодості своєї працював для Тебе, Український Народе, що все віддав, що найдорожчого мав на те, щоб Тобі добре було й гарно жилося. Живе між корінем нашої Армії, між УСС, якими проводив, з якими боронив Галицької Землі перед Москвалими в Карпатах в 1915 р., і з якими в тім самім році перший, як побідник увійшов до стародавньої столиці західних земель України й на вежі старого королівського галицького города Галича вивісив український прапор.

Він живе в памяті всіх тих, що як і Він уже з роком 1914, ішли під примусом воювати за цісаря, а в серцю своїму леліяли ідею вольної своєї держави. Живе у памяті тих, що як і Він над усе люблять свій Рідний Край і народ і кождої хвилі готові віддати своє житте їм на благо.

Живе у памяті тих смільчаків, що як і Він, коли вивішував на вежі в Галичі синьо-жовтий прапор, не побоявся можних своїх зверхників, які за те накинулись на нього з погрозами деградації та арешту — тільки за „зухвалий“ вчинок, зате, що посмів у стародавній столиці князів та королів своєї землі свій рідний прапор вивісити, — не побоявся, а сміло показав їм, що є народ, який змагає також вийти побідником з великої війни. Що сей народ живе й вислав на війну свій цвіт, щоби здобути собі те, чим інші народи вже давно пишалися і тішилися. Волю для народу — свою державу.

В 1917. р. кидає Його доля до просвітної праці на окупованій Австрійцями землі на Волині.

І там і тут, між військом і народом, усюди одно в нього на серці, всюди одна мета: добро України, воля, своя держава — найвищий ідеал кожного Українця. І з сими думками застав його розгром центральних держав.

Він не жде на чудо, не жде на манну, що спаде з неба, а силою своєї організаторської здібності підготовляє ґрунт для своєї народної влади. У тайних гуртках працює, гуртує і в день 1-го листопада 1918. Він виступає як перший, як начальний вождь тодішніх наших збройних сил. Став душою перевороту.

І яка велика радість, яка гордість найщирішого сина України зродилась у нього, коли на львівській радниці замаяла синьо-жовта хоругва. Замаяла, і в душі полковника - ентузіяста розкрився новий світ — ясний, чарівний. Його мрії - ідеї ставали дійсністю... Як радісно билось його щире українське серце — серце сина селянина-хлібороба, сина сього народу, який від 500 літ не знав себе й не був собою!...

І ось нарід показує себе цілому світові! Нарід ожив!... Нарід став як і другі народом... Невтомною свою працею...

Одна ніч. Ніч під 1-ого листопада 1918. Ся чарівна, така велика, така свята ніч. Ніч, в якій змінився віковий рабський нарід на вольний — державний. Прабатьків мрії — ідеї здійснилися! На міській радниці у княжому городі Льва замаяв синьо-жовтий прapor.

Зітхнула радісно Галицька Земля. Не було краю щастю і сій радості. Та герой сеї ночі ще не міг свободно відітхнути. Hi!... Його не журили Його власні труди й невигоди!... Він будущим молодої своєї держави журався. Така як Він людина пристане на думку про власну смерть, але не згодиться ніколи, щоб марно пропало те, що змалку вилеліяв Він під своїм серцем і чому Він радо душу свою віддасть. Він працював далі, щоб і здобуте вдережати в руках. Три дні і три ночі не спить, а невпинно працює, кидається на всі сторони, на всі фронти. Загрівав і приміром і словом своїх братів до боротьби з внутрішнім ворогом у Львові, вказуючи, що

„Сини ми сонця-вогню!...
За Україну на борню
Повстанем всі!!“

І йшли з ним хлопці охотно. Бо Він був чоловік, що сміло взяв відповідальність на себе і свідомо йшов до цілі. Бо вела його найсвятіша ідея. Був свідомий, що для ідеї — смерти немає. Вірив у живучу силу народу й був певний, що як упаде на шляху до неї, надпочате ним діло попровадить хтось другий тим самим шляхом. Бо мав віру у своєму серці до свого народу.

Сила є першим непереминаючим правом й тоту силу він хотів побудувати на карності у війську. Бо карність — се найвища чеснота вільних людей... А нарід свій Він провадив до волі.

При утворенню Першого Державного Секретаріату повірено Йому секретарство військових справ. І тут зяснів його талант в організованості. Йому завдячити належить зорганізування серед так несприяючих відносин Української Галицької Армії.

Воля, слава, сила відмірюються мірою борні!! Галицька Україна жаждала сеї борні. І кождий день своєї свободи зрошувала вона кровлю своїх найкращих синів — стрільців Української Галицької Армії.

Се знов перший Міністер війни ЗУНР. Знав. І хоч серце його боліло, що „вони до сну клались і мріяли про долю Рідного Краю, що їх кров річкою плила, молоде життя з вітром улітало“, та Він не плакав..., бо бачив, що „стрільці клались до вічного сну і всміхались до мрії“ і та мрія — прийшла. Мрія про волю сповнилась. Нарід воскрес. Держава повстала. Завитала воля на Га-

лицькій Українській Землі. Злучилася роздерта Україна, освячена їхньою кровю, кровю мучеників і героїв. А з пролитої крові родилася нова сила.

В березні 1919. місце Вітовського у Державнім Секретаріаті заняв полковник Курманович, а його вислано до Парижа для заключення польсько-українського перемиря, де Він з відпоручником секр. загр. справ проф. Др. М. Лозинським розвинув широку діяльність. Поїздка, з огляду на відомі події в Галичині не увінчалася успіхом. Польські війська залишили Рідний Край. Стрілецька душа й неспокійний дух полковника бажали повернути між своє військо на Рідну Землю. І Він кидався всюди, шукаючи дороги на Україну. І коли не вдалось йому дістати дозволу переїхати через Румунію, Він пустився літаком. Літак завів.

Дня 4. серпня 1919. на пруському Шлеську коло Ратібора, підстріlenий польською границю сторохою, впав літак на землю, а з ним і перший державний Секретар ЗУНР.

Так згинув один з перших героїв УГА, згинув — як личить воякови, при сповнюванню взятих на себе обовязків. Згинув на шляху визвольних змагань нашого народу.

Його похоронено далеко від Рідної Землі, в чужій Німеччині, в Берліні. Там спочиває Його тіло — та жде хвилі, коли Український Нарід зможе Його перевезти на свободну Батьківщину...

„Більше любові ніхто над того немає, хто душу свою положить за другів своїх“...

А Він поклав її.

І нині, в чотиролітні роковини Його смерти, клонимо свої голови перед Його могилою — а з Його приміру черпаємо нову силу до дальшої борні. Велика душа шукає жертви для того, чому своє життя оддає... І найнищий і найвищий возьме відповідальність на себе у сповнюванню святих обовязків... — А свої обовязки ми знаємо. І як їх сповняти — ми навчились від свого першого вожда — полковника Дмитра Вітовського.

„Прокляття рукам, що спадають без сили!“
„Навіщо родитись і жити в могилі?“
„Як маємо жити в ганебній неволі!“
„Хай смертна темнота нам очі застеле!“

ВАСИЛЬ ПАЧОВСЬКИЙ.

Перша пісня про „Івана Безрідного“.

Голос Рідної Землі.

Ой пяні червоним вином всі народи Европи
Ійшли кривим танцем кругом золотого телця.
Під гуком гармат у руїнах багрілись окопи.
За дротами рóдився Дух з тернового вінця.

Три літа хитались терези над золотом світу.
Аж духа народів в керві знюхав Змій Веремій —

І верг ніби сонце борцям: заповіт своєсвіту!...
І стряс на царів всі народи, як ліс буревій.

Марко з України здивг перший знамення червоне —
Під духом його впав повалений ним білий цар.
І славу греміли канони і били всі дзвони
І знявся над світом від Київаолосажар.

„Іване! зі Львова бути блискавки сині до сонця!“

Іван семий раз сипав стріли на фронт Таліяна;
Ійшов серед пекла їх куль в барабанний огонь...
Кінець війні! — крикнули Німці в неділенку зрана —
І все, що жило, вергло кріси й набої з долонь!

Змішались як гуща у бразі всі мови й народи.
На поїзд до дому! — ідуть і гудуть і кричат
І лавою пруться, як в повінь розбурхані води...
Над трони столицями стяги народні шумлять!

Іван жене в чваль крізь Дунай до карпатського плаю —
І чув як грає трембіта з верхів синіх гір...
Летить на коні хтось і трубить із Рідного Краю —
Як в листі Вітовський, хтось кличе йому на „позір:“

„Іване! зі Львова бути блискавки сині до сонця!“

„До Львова! — До Львова! — лунають всі дебри і звори.
Іван спомянув на дружину і сина у ріднім селі...
Та лицар залізний як вітер злетів через гори
І станув зі щитом черленим на Срібній землі.

Так він його бачив вже раз на Маківці у бою,
Як вів нас і бив, розметав темні орди мечем —
В шеломі з архангелом блиснув закованій в зброю,
А очі горіли як углі в прилбиці огнем.

Ось виріс на скелі як велітень, скований з криці,
Аж хмари в архангела черкались понад шелом.
Підняв меч калений до Львова, як змах блискавиці
І крикнув, аж гори дрожали йому над чолом:

„Іване! зі Львова бути блискавки сині до сонця!“

„Ти мусиш здобути Львів город, хоч мавби умерти!
Аби вже не мусів вмирати за нього твій син!...
А вір, що побідиш, — бо в сумніві є гарід смерти,
За сумніві впадеш серед бою, знівечивши чин!“

— А хто ж ви? — спитав Іван з жахом. — „Твій родич по крові
Я, дух твого предка, що жде на твій чин пятьсот літ!
Караюсь за гріх, що строїв свого князя у Львові
На муки онуків, проклявших мене з роду в рід!“

Так мовив той лицар, мов кидав на серце каміння.
І димились гори, тряслися від гомону скал.
Іван вчув, як гризлись під скалами всі покоління...
Ійшов з під землі глухий голос заритий в провал:

„Іване! зі Львова бути блискавки сині до сонця!“

„Або тобі Львів наш добути, або вам не бути!
Або станеш тим, що були твої предки, колись —
І нове сотвориш, що предки не вміли злагнути!...
А будеш клятий дітьми, що в неволі найшлисся!“

І лицар вказав на провал, звідки бився той голос,
Як дим з горна вився, гадюкою слався до ніг; —
„Гризуть за гріх серце і дусять за горло як полоз,
Що Лях взяв в неволю державу і славу і всіх!“

І скочив на гори мов ранений звір окаянний,
А місяць кидав через гори його довгу тінь...
Іван сів на поїзд, що мчався в край рідний коханий —
За ним нісся голос благальний усіх поколінь:

„Іване! зі Львова бути блискавки сині до сонця!“

Аж їде Іван Сянк крізь село, коло рідної хати... —
Синок на подвір'ю! Як виріс за ті три літа!...
Дружина! Спізнала його і почала кричати
І сина підняла, як в церковці Мати свята... .

Та він лиш махнув їм рукою: Бувайте здорові!
І поїзд поніс його далі. — „Вступити, чи ні?!“ —
Боровся з собою і з тим, що там буде у Львові,
Не видержав, висів і станув з душою в борні...

Припав до землі як до мами, і плакав без тями,
Цілуючи рідну поляну, де виріс колись...
Земля обняла його жилами трав як руками,
А тіни князів млою з Сяну над ним піднялисся:

— „Іване! зі Львова бути блискавки сині до сонця!“ —

Земля, усім рідна мати, звенить від їх слова
І мов сповідається шелестом листя і трав:
— Дивися, мій сину, яка я від крові багрова,
А ти за царів воював, а мене понехав!...

— А Смок білий з Висли роззявив червоні губи,
Вплявся у груди, ссе кров, як поліп в тіло вріс;
Бдить тьмою очей іушей, скрізь посіяви зути —
Втопив нашу силу до чину у морю зо сліз!... —

Зірвався Іван, впав на поїзд до Львова. До Львова!
А Львів вагонів над ним вечером шумом огнів —
Скалив зуби смочі, бо завтра прийде Польща нова...
Іван вздрів Вітовського — глянув і все зрозумів:

Або Львів наш буде нині, або ляжем на прапори сині!

Липень 1923.

ВАСИЛЬ ПАЧОВСЬКИЙ.

З історії Пресової Кватири УГА.

Я був за границями, як наступив розвал Австрії. На вість про довершенне Західно-Української Республіки на землях, зайнятих Австрією, я зготувився чим скорше до виїзду, покінчивши друк „Романа Великого“. Приїхав по великих перешкодах до заголодженого Відня з родиною і зголосився до Збірної Станіци. Не хотячи їхати через Краків, мусів ждати на новий транспортний поїзд з Відня через Угорщину. Сей транспортний поїзд Українців, вертаючих з ріжних фронтів Австрії, рушив щойно 18. грудня 1918 р. з Відня. Я опинився серед них з родиною. Настрій серед них був у всіх піднятий і повен віри. Через Угорщину переїхали ми без перешкод і на латинське Різдво опинилися у Стрию. Там застали ми під нашим правлінням великий рух серед селянства й війська за злуковою З. У. Республіки, як Західної Области, з Великою Україною без ніяких застережень.

Я зголосився у команданта стрийського округа, полк. Гриця Косака, предкладаючи свої услуги Армії. Він відправив мене до центрального місця побуту нашого Уряду, що находився в Тернополі. Переїхали ми до Тернополя. По дорозі зустріли ми в Ходорові поїзд з надісланими з України козаками, на поміч нашему війську, яке зустрічали з одушевленням усі Українці. Вночі в Тернополі успіли ми захопити одну кімнату в готелі Адлер, де переспали покотом на однім ліжку в четверо осіб. На другий день стрінув я багато старшин, з моїх давніх учнів зі Львова, що працювали в міністерстві військових справ.

Небавом зголосився я у Секретаря військових справ, моого колишнього учника зі Станиславова, бл. п. полк. Дмитра Вітовського. Він приняв мене як старого знайомого, записав як жовніра б. австрійської армії в ряди УГА. як четаря. А призначив мене до Пресової Кватири з тим, що я маю зайнятися видаванням часописи для війська.

Пресова Кватира була у стадії творення. На чолі її находився відомий організатор „Сокола“, професор Іван Боберський, іменованій для той цілі також четарем УГА. Окрім сього застав я там

побіч інших старшин Огоновського і Бринського, різьбаря, що робили проекти медалів хоробрості. Боберський займався побіч організації Пресової Кватири зладженням однострою УГА., маючи окрім своїх проектів Л. Лепкого й Куриласа.

Я взявся за редакцію військового тижневника „Стрілець“ для піддержання військового духа нашої боєвої сили, яка одиноко могла удержати в нас державу, утворену з усіх земель Українського Народу. Тимчасом Уряд наш переносився з Тернополя до Станиславова, куди скликано на 2. січня 1919 р. Українську Національну Раду. Та ще вспів я зредагувати перше число „Стрільця“

У Пресовій Кватири УГА. 1. чет. УГА. Пачовський, 2. чет. УГА. Боберський Іван.

і видрукувати його вночі на 1. січня 1919 р. у друкарні, де печаталася півурядова часопись під редакцією поета Петра Карманського, професора з Тернополя. З першим числом „Стрільця“ виїхав я разом з начальником Пресової Кватири до Станиславова. Наш Уряд розмістився в Дирекції залізниць, де Пресова Кватира дісталася окреме бюро, покищо порожнє з кількома столами.

Тимчасом, зараз 2. січня 1919 р. почала свої засідання Українська Національна Рада у Станиславові. Там привіз я і передав перше число „Стрільця“. З того часу видавав я за гроші Секретаріату Військових Справ сей військовий тижневник через три місяці... Він подавав звіти з засідань Національної Ради, статті на біжучі теми і звідомлення з фронту. Заступав урядову часопись аж до засновання її Кривецьким під заголовком „Респуб

лика". Тимчасом дня 13. лютого 1919 р. уступив славний зі займу Львова, організатор армії полк. Дмитро Вітовський. Я ударив цілою силою на малих людей інтриги, які стали вести нашу справу по похилій площі, привівши образ настрою з фронту. На візванні генерала Павленка явився я в генеральній кватирі, де предложено мені передати часопис "Стрілець" у руки Колєгії, зложеній з Гадзінського і Гриця Микетея. Я, уважаючи послух і карність основою порядку у війську, передав їм часопис, в яку я вкладав цілу душу. Редакція з 14. ч. перенеслася до Ходорова й виходила у Стрию. Я вислав після угоди статті до неї, але їх не помістили великі люди карієри. Я писав з припоручення Пресової Кватири "Історію перевороту в Галичині" для війська. А по проломі нашого фронту Галлером — часопис "Стрілець" перейшла з рамени Диктатури до Камянця під редакцію д-ра Осипа Назарука, де виходила аж до його виїзду до Відня, в листопаді. Пресова Кватира перенеслася з архівом до Камянця, але з виїздом чет. Івана Боберського перейшла в невідомі руки.

Зраз після ухвали Национальної Ради дня 3. січня 1919 р. внесення, згідного з волею народу у справі злуки Західно-Української Республіки з Великою Україною, покликав мене секретар Військових Справ полк. Дмитро Вітовський до окремої кімнати. Дав приказ написати Універзал до Галицької Армії про історичний акт злуки обох республик з покликом до витривалості й карності війська на полі бою. Я пішов до неуладженої ще Пресової Кватири і складав його на борзі; за дві години предложив його до підпису полк. Вітовському, через ніч видруковано його і другого дня, 4. січня 1919 р., вислано на фронт. Універзал сей має до нині свою вартість не тільки як історичний документ, а в довічним памятником того, чим жила Західна Україна й живе до нині дух її в останках нашої Армії, розсіяної по світу.

*

Універзал до Галицької Армії.

Жовніри!

Після чотирох з половиною років муки, ридання і жалоби сповнилась народня воля! За сльозами радости сповіщаю Вам велике слово: Вчера упав кордон між українськими землями і відчора ми всі вже громадяне великої Народної Республіки.

Українська Национальна Рада ухвалила у Станиславові одно-згідними оплесками злуку всіх земель Західної Української Республіки з Наддніпрянською Україною!

За що гинули на крівавих судах батьки, діди і прадіди наші, за що проливали кров століттями покоління за поколіннями, за що скородили ребра ворогів герой від п'ятьсот літ і не діждалися, сходючи до могили без просвітку — те присуджено діждати нам під велику годину народження нового світа!

Ще хвиля крівавого зусилля — і слово станеться ділом! З крові і пожежі та руїни встане Велика Україна, що принесе Вам землю і волю.

Жовніри Української Народної Республіки!
Землю і волю присуджено Вам добути, або дома не бути!

Вороги наші — пани Ляхи хочуть загарбати нашу землю, наші села, наші лани і прилучити до своєї Польщі, цеї тюрми робuchого люду! Вони палять наші села,rabують наші маєтки, мordують батьків, сестер, дітей Ваших без пощади, без спожаління і без милосердя! І кричить до Вас кровавим плачем вся поневолена країна: Ратуйте всіх нас із катогрії найтяжої неволі!

І очі цілого Народу звернені на Вас, жовніри Української Народної Республіки. У ваших крісах, у ваших багнетах, у ваших скорострілах лежить наша воля і слава, або ганьба і неволя довічна!

А тепер хай гордість громадян великої держави завітає у Ваші серця і всякий скаже собі по приміру батьків наших, що гинули на кострі сміючись, у бою: Краще в полі порубаним бути, як уступити перед неситими панами Ляхами! Тепер або ніколи!

Тепер, або ніколи — принадлежати нашим землям до Великої України, де буде усemu народові робuchому земля і правда і воля! Або рай на Вкраїні, або пекло в Польщі! Що буде з нами — рішиться кровю і залізом! Кровю і залізом мусите рішити, що буде з нами — мусите рішити Ви, жовніри, без страху, без надуми і без вагання...

Кожен з Вас тям, що зложив Ти присягу Українській Народній Республіці жертвувати кров і кістю свою за волю, за правду, за щастя дітей своїх, навіть серед холоду і голоду! Серед холоду і голоду мусуш побідити тих, що обдерли Тебе з одягу і хліба — щоби діти Твої не гинули з голоду і холоду „на своїй несвоїй землі“!

І хто впаде з Вас, того імя не вмре, не загине, вічно горітиме у памяті Народу ім'я кожного, що погиб у боротьбі за волю!

А хто схилиться зранений серед крівавого поля, тому серед слави до смерті Нарід подасть підмогу, щоби жив він без журби, без трівоги про завтра!

Хтож вийде ціло, того чекає честь і слава бути першим між синами визволеного народу!

А всі діти Ваші славитимуть Вас і обсиplять квітками кріваві чола Ваші і благословитимуть Вас вольними устами, що Ви здобули їм землю і волю з п'ятьсотлітньою тюрми лукавого польського панства!

Нехай же не буде між Вами ні одного млявого ні втомленого, нехай ніхто не задрімає, ні засне та не уступить перед боєм з крівавого поля, поки не здобудем земель наших, загарбаніх нам Ляхами!

Відвага мед пе, а кайдани тре, та про побіду рішає послух, порядок і сповнення приказу тих що кермують ділом!

Кожен з Вас, на якім небудь місці поставлено Тебе, мусиш підчинятися дисципліні, удержувати порядок і виконувати прикази старшини без критики, без відклику, без проволоки! На кожнім становищі від сповнення кожного приказу може рішитися для нас „доля величезної війни“ — в руці кожного з нас лежить щастя

або горе цілих поколінь Твоїх сестер і дітей і родичів Твоїх, український жовніре! Не за царя воюєш Ти, а за своє добро, за свою правду, за свою державу!

І ми віримо, що Ви постоїте як один муж твердо, рішучо, непохитно за правду і волю і здобудете землю своїм дітям та увінчуються Ваші чола вінцями повної побіди! Недалека хвиля, що усі землі Українського Народу зіллються в одну державу і у великім вінку України не бракне листочка ні з одної української землі! А тоді щойно зі збірної душі намученого українського люду вирветься велика пісня:

Радуйся, Радуйся З'єднена Українська Земле!

Державний Секретар Військових, Справ:
Вітовський, в. р.

„Від Карпат по Припять“.

Під таким заголовком помістила „Заграва“ статтю у 7. числі з дня 1. липня с.р., в якій накинулася на наш журнал за концепцію „Галицько-Волинської Держави“.

„Нішо так не свідчить про упадок емігрантської політичної думки— пише „Заграва“, — як останні віденські публікації „Українського Прапор“ й „Скитальця“... „Розвиває“ цю політику „Укр. Прапор“ і „Скиталець“ у маніфесті претендента (ч. 9—10 з 15. V. с. р.) і т. д. і т. д.

На се уважаємо за відповідне запримітити, що „Український Скиталець“, як орган останків Української Галицької Армії, які перебувають тепер поза межами Рідного Краю, не видвигав як та-кій ніколи ніяких політичних концепцій. Про се повинна була знати „Заграва“, коли бралася видавати свою „опінію“ про „упадок емігрантської політичної думки“ у нашему журналі.

І хоч нині дуже бажавби собі дехто повторити „доцільні“ політичні оправдання, що „з огляду на розполітиковане військо мусіла наша державна політика потерпіти на цілім фронті невдачу“ — то супроти голосних і кричучих фактів, які самі за себе говорять і ще довго говорити будуть — не може він сього зробити навіть у своїй крайній злобі! До того рода оправдань ми нікому причин не дали й будемо старатися не дати їх і в будущності.

Щодо маніфесту, поміщеного в 9—10. ч. нашого журналу з дня 15. мая с.р., в якім видвигнено концепцію „Галицько-Волинської Держави“, — то не була се редакційна стаття, як хибо інформує своїх читачів „Заграва“, — а маніфест нашого, думаємо що й Вашого, Президента до українського народу галицької землі.

Щоби „Заграва“ й пізніше не дізвавала „розчарувань“ і могла спокійно спати, то заповідаємо, що „Український Скиталець“, як орган останків Української Галицької Армії не лише тепер, але й на будуче буде без застережень містити маніфести, без огляду на їх політичну концепцію, і стояти в обороні кожного легального уряду й голови держави! „Український Скиталець“ буде се робити

тому, що репрезентує військову організацію, яка крім кріавих боїв з ворогами українського народу, не мала інших завдань, не вдавалася ніколи в критику політичних концепцій свого Уряду і в таку не буде вдаватися на будуче. При сім заявляємо, передусім „Заграві“, що „Український Скиталець“ не думав і не думав ніколи стати „підприємством“ для „створення нової-старої експозитури краю — без згоди краю“, а лишиться органом боєвої думки у визволенню українських земель, без огляду на всякі політичні концепції краю і еміграції.

Політика належить до уряду й політичних партій, на яких він опирається, — ніколи до війська! Булоби дуже побажаним, щоби і „Заграва“ в тім напрямі виховувала українське громадянство, а як примір гідний наслідування, подавала йому бувшу Українську Галицьку Армію і теперішні її останки на чужині.

„Заграва“, що своєю програмою поставила собі за ціль причинитися також до збудування Української Держави, повинна в першій мірі знати, що таку державу можна збудувати лише при помочі такої армії, яка буде безоглядним виконавцем волі Українського Уряду і прообразом його фізичної сили, а ніколи збіговиском — фабрикації політичних концепцій.

Маніфест, поміщений у нашім журналі, був маніфестом Президента, на якого Ви легально вложили обовязки голови держави тоді, коли на заліщицькім мості побоялися відповідальності за тодішню свою політично-державну діяльність і в „Трикутнику Смерті“ спекалися її легким способом на „уповажненого“ Диктатора, застерігаючи собі рівночасно право, що в корисній для Вас ситуації переберете знова владу у свої руки.

А тут замість перебрання влади — „страшний“ у ваших очах 14. березень 1923 р.

Через цілий час він був Вами шанований і по Вашому, як голова держави, відповідний, — а втратив у Ваших очах всю свою вартість аж тоді, коли, що найцікавіше, не український народ усунув його від влади, лише антанта своїм паперовим актом з дня 14. березня ц. р. узнала польський, а не наш народ, власником західно-українських земель.

Як мало Вам треба надумуватися над сим, щоб нині оплювати се, що ще вчера було для вас святістю...

Ми далекі від сього, щоби ставати в обороні політичної концепції; ми стаємо в обороні голови держави, того голови, який був за чесний і занадто шанував і цінив волю свого народу, аби являтися його самозванцем; він був і є ще й нині його легальним вибранцем, а тим самим і нашим найвищим вождом, під проводом którego Українська Галицька Армія проляла стільки своєї крові за Соборність Української Держави.

На основі гіркого досвіду будування Української Держави — нам нині ясно всім повинно стати, що ми з уміннем свою власну державу лише розкладали й руйнували. До реальної будови держави нам було ще дуже далеко!

У виду сього теперішня українська преса й література, на основі нашої визвольної традиції має в першій мірі виховати нове

поколіннє в пошані й поважанню до суверена власної держави, а свідомість і почуття потреби такого, а не іншого розуміння — мусить випередити всі „політичні концепції“ та увійти в кров і кости не лише вимуштрованої „булавної сотні“, але в кров і кости всіх слобів нашого народу.

За спосіб і форму кампанії, поведеної „Загравою“ і ще деякими іншими органами краю супроти голови держави — без попередньої розумної розвязки дотеперішньої українсько-державної політики — ми, як військо, мусимо за вас стидатися.

П. КАРМАНСЬКИЙ.

Останній лист до матері.

За дві годині... мамо! нене!
Мене не буде вже в живих...
Погасне сяйво дня для мене
І серце, приспане, студене,
Не вчує сурмів боєвих.

Не вчує твого голосіння,
Твоїх прокльонів на катів.
Без спочуття, без зрозуміння
Ходитимеш з тавром терпіння,
Мов старець край чужих плотів.

Не жди мене: вже на явлюся
Край наших схиленіх воріт.
Небавком з Богом примирюся
Й на світ в останнє подивлюся
І лишу mestникам завіт.

Мені не страшно світ кидати
І гинути від куль звірів.

Воскреснеш!

Воскреснеш в ліпоті та славі,
І під твої скоряться нозі,
Покірні у своїй знемозі,
Всі супостати та лукаві —
Твої кати кріваві.

З твоєго геродого коліна
Зросте племя нових Самсонів,
Що повалить стовпи кордонів —
І викотиться мов ляїніна
З тюрми вільна Вкраїна.

Коби тобі лиш, бідна мати,
І тим, що смутком ржавлять
[грати,
День волі й щастя зазорів.

Прощай! прощай! — За дві го-
[дині...
Ох, мамо! мамо! не журись!
Прости, прости твоїй дитині
І у старечій самотині
Журбі і горю не корись!

Не плач! Твій син не сплямив
[чести
І прадідних святих присяг.
Як довершиться жертва мести,
Ти зможеш голову піднести
І виречи: Мій син поляг.

Ivaї, 1. мая, 1923.

Немов орля обновишся весною.
Збереш синів під прapor рідний,
І як хазяїн, чесний, гідний,
Даси всенцедрою рукою
Европі дар спокою.

І в мірі будеш споживати
Солодкі плоди твого поту
Й не знатимеш журби-турботи.
Медами буде напувати
Тебе країна-мати.

І не дозволиш торгувати
Грабіжникам твоїм потомством!
Спалиш Содому звіроломством —
І вражені мечем відплати
Зіслізнути супостати.

Й будеш пишатися, Народе,
Як цар у колі слуг покірних.
Гісопом вмитий мук незмірних
Ясніти будеш сяйвом вроди
Од роду та до роду.

Воскреснеш, скований Титане,
Як встав з утробы кита Йона!
І зіллем рідного Сіону,
Де храм твоєї слави стане,
Сцілиш жагучі рани.

Прудентопіль, 1. червня 1923.

ЯРОСЛАВ БЕРЕЗА.

Малий!

Малим його звали.
Цікавий був хлопчина. Стрункий, з великими, гарними, синіми очима. Все веселій і балакучий. Не було йому більш як шіснацять літ. Хто його пізнав, мусів полюбити. Дитина ще, а стрілець перший. Кріс для нього був усім і дитинячою забавкою і любим товаришем, як у старого стрільця. А команду знов Малий, як „Отченаш“.

Нераз на вправах доручувано йому провід цілої чети. Тоді ставав він поважно у приписаній віддалі перед четою і гострим голосом наказував: „Чета на мою команду — позір!“, і починав вправи. Падав наказ за наказом. Варта було бачити тоді Малого. Випрямовувався мов струна, насупляв брови, перенимався своєм завданнем як справжній командант. Не дай біг, як би був засміявся, або не виконав як слід його наказу. Зараз сварив.

І часто казали ми йому: „Слухай, Малий, ти мусиш вернути з війни сотником!“ Він тоді був у семін небі. Очі його кидали іскри, а струнка стать здавалася росла під небо.

В літі 1919 р. захорів на тиф. Кілька місяців перележав бідняга у приюті. Боровся зі смертю. Змарнів, зісох так, що годі було його піznати. Лише великі сині очі стали ще більше сині, наче розширились, а довга хорoba надала їм якогось незвичайного блеску. Здавалося, що ціла його ніжна душа перенеслася у ті великі сині очі.

По довгих-довгих місяцях піддужав і при нашій помочі почав приходити до себе.

Десь у грудні захорів і я на тиф. Я лежав на приватній кватирі, бо лічниці не було.

Саме в тому часі моя частина дістала приказ відійти далі на південь. Я мусів лишитися, бо не мав сили йти з частиною. Лежу я так у своїй кімнатці, аж нараз входить Малий і з одним іще стрільцем і, не говорячи нічого, забирає мене й переносить до наборзі приготовленого приюту. Там було вже кількох хорих старшин і стрільців. Тимчасом наша частина відійшла. Нас хорих по-

лишено. Коло нас лишилося добровільно трох стрільців, між ними Малий. Лікаря та санітета не було. Малий був усім для нас: і лікарем і сестрою і кухарем. Бігав по селі за молоком, варив, міряв горячку. Цілими ночами не спав, ходив від одного хороого до другого, доглядав, накривав, подавав чай чи воду.

Я й тепер ніяк не можу зрозуміти, як міг Малий те все віддертати. Де в нього взялося тільки сили. Сеж дитина була — а ще й до того сам недавно по тяжкій недузі. Ходив коло нас, піклувався нами, як рідна маті.

І лише завдяки йому ми — поліщені хорі — подужали.

Малого знало ціле село. І в селі не звали його інакше як „Малий“. Нераз опісля говорив мені один старий дядько: „Звідки ви взяли отсього Малого? Се не може бути правда, щоби йому було тільки шіснацять літ. Та ж розум у нього як у старого. Та ба, бо і старий мусить уступити йому, як начне говорити. Ка-жуть, що десь на світі є люди вічно малі й молоді, а розуму ма-ють за старих. Може й він з такого роду? Гей, гей, миць Боже! Звідки така дитина взялася? Чудо, не хлопець“...

Так нераз говорив старий дядько, а Малий стидався, червонів та втікав із хати.

Раз прийшов Малий зі села і приніс сала, яєць, масла — а все задармо.

— А звідки ти се взяв? — питав.

— Заробив.

Де, як?

— У Горпини — каже — хора дочка Орися. Вона така гарна, молода! Виж знаєте її, пане четар. Мені стало її жаль тай я лічу її. Тепер її уже лекше. А Горпина дала мені отсе все в дарунку.

— А якожеж ти лічиш? — питав здивований.

— Я пізнав, що вона хора на тиф, тай лічив так, як ось і вас. Робив оклади, давав пити чай, робив лімонаду та наказував старій, як має коло неї ходити. А найчастішіше міряв горячку. Горпина й Орися повірили, що термометер — се такий лік, що від нього муситься подужати. Тепер кличуть мене до багатьох хорих.

І дійсно Малий ходив по всьому селі й „лічив“. І не було майже дня, в котрім не принісби нам якихсь дарунків з села. Се було одиноче наше спасення, бо гроші, які ми мали, вийшли майже всі, юсти не було що, а до частини вертати ми ще могли. Впрочому ми були вже на операційному терені між Москалями, а Поляками, а наші частини вже десь аж на Херсонщині.

І так Малий лікував і годував нас.

Від цього часу я не розлучався вже більше з Малим. Де я був, там і Малий зі мною. Ділили ми разом долю і недолю. Сидів зі мною в „каталашці“ за большевицьких часів, відбув разом зі мною подорож до нашої частини, а відтак був зі мною і на фронти. Став мені рідним братом. Та й він привязався до мене широ й нераз говорив, що не покине мене до кінця війни.

Нераз вечерами, бувало, сяде коло мене тай розказув щось з давнішого свого життя, зі свого воювання, та мріє про буду-

чність. А часом мовчить — мовчить — аж здрігнеться і питає: „Чи Бог такий, як його малюють, пане четар?“ або: „Де душа в чоловіка, в голові, чи в серці?“

Сто потіх мав я нераз із нього.

Раз вечером сиджу я при столі тай щось читаю. Малий підходить, сідає близько мене й мовчить. Сумний якийсь. Бачу, що має якусь журу, або якби надумувався і мав мені щось дуже важного сказати.

— Що є Малий? — питаю.

Подумав хвилю, тяжко зітхнув, а відтак якимсь сумним голосом сказав:

— Я вам щось сказавби, пане четар, але... не будете сміятися, і не скажете нікому?

— Ну, кажи, не будь дитиною — успокоюю його.

А він дивиться якось так заклопотано, **несміло**, відчиняє уста і знов мовчить. По хвилі присувається блище й шепотом говорити:

— Я вже давно хотів вам се сказати, пане четар, та не мав відваги. Але сьогодня то таки скажу, бо не видержу довше.

Знова хвиля мовчанки.

— Мій батько Поляк. І я по польськи хрещений. Тільки моя маті Українка. Батько хотів, щоб я був Поляком, але в мене дві душі були: Одна польська, друга українська. І вони обі не давали мені спокою. Нераз вони так боролися між собою, що мені аж плакати хотілось. Одна і друга хотіла мене мати для себе. Але українська душа сильнійша як польська, може тому, що я сам за нею стою... Я її помагав бити польську душу... Ой шкода, що душі не можна бачити... Я ту свою польську душу задусивби раз... таки руками... але вона й так боїться нас, знаєте — моїй української душі й мене... як тільки вона пічне щось трошка рухатися, то я як не скочу на неї, як почну проклинати, так вона й сейчас утихає... тепер уже давно маю спокій... і не знаю, чи польська душа в мені живе ще, чи вже ні. Вона не рухається більше й мені так добре тепер... так спокійно... але боюсь, щоб вона не відозвалася часом... ні, ні, вона вже не відізветься, правда ні, пане четар? Вона певно вже згинула ще тоді, як я стріляв до Поляків перший раз... Знаєте, тоді під Львовом... там стільки Поляків упало... певно й від моїх стрілів... може там згинула й моя польська душа... Боже, коби згинула!...

В очах Малого зяєніли слізози. Мені жаль зробилося його. Я доказував йому, що він ніколи Поляком не був, бо зріс на українській землі, вигодувався українським хлібом, говорив українською мовою, і Поляком ніколи не чувся, бо й говорити по польськи не вмів. Я виясняв йому, що релігія і нація — се два окремі поняття. Я старався переконати, що римо-католик може бути ліпшим Українцем, ніж греко-католик або і православний.

Малий повеселішав.

— Тепер уже буду мати чистий спокій, виговорював скоро і якось так радісно дуже. — Як верну до дому то й мій батько мусить стати Українцем, бо я не стерплю, щоб мій рідний батько

говорив, що він Поляк. Я ненавижу Ляхів, дуже ненавижу... Ще гірше, як колись свою другу душу...

— А знаєте, пане четар, що я не називаюся, як передше? Якже?

— Я здався Францішек Щепанек, але як вступив до Української Галицької Армії я боявся, що мене не приймуть, бо будуть думати, що я Поляк і тому перемінив своє прізвисько на Софрон Степанків...

Від сеї хвилі я ще більше полюбив Малого. Був я з ним разом аж до нашого розоруження.

Малий плакав, як одирали йому коханий кріс. Затискав свої маленькі пястуки й говорив:

— Ми ще будемо воювати, пане четар, правда будемо? То нічо, що нам відбирають зброю, ми здобудемо собі нову, правда? І ми будемо мати свою державу; правда — будемо?...

А відтак у якомусь стихійному щирому розсердю тупнув ногою, піdnіс оба пястучки в гору і крикнув:

Україна мусить бути!...

Тухоля, вересень 1920.

П. В., пор. У. Г. А.

Волинь під військовим зарядом Галичан в 1919. р.

ІІ. частина.

(Продовження).

Раз відвідав мене також Марків. По кількох перших запитах про здоров'я і положення забажав довідатись, відки я родом. Я відповів і спітав сміючись:

“Чи не готовите дат до посмертної згадки про мене?..”

“Не в тім річ — відпекувався Марків — агітатори ужили вашого імені й поширили серед селянства вістку, що ви ніхто інший, як лише син поміщика з села Вовчковець, біля Волочиська, що вкоротці станете заводити гетьманські порядки, а вашу залогу намагаються представити свого рода „карательним отрядом“. Що, як що, але на сей гачок готово селянство піти без надуми й тому треба негайно поробити якісь заходи. Агітатори піднесли вас до гідності графа, а се для населення таке підбурююче, що я не вижду іншого виходу, як лише відкликаннє... Ви й так хорі...”

Я розгорнув карту. Над галицькою границею стояло дійсно село Вовчківці, та звідки такий чортівський помисл? Я переповів про перекручене мого імені на „Вовків“ на нараді у повітового комісаря, але се не давало ніякої розвязки. Марків повторив іще кілька начерків про тайні гурти селянства (про що знав я наперед від його людей) і пішов до своїх діл, а я став ломити собі голову, звідки агітатори могли впасти на думку так зручно юдити населення проти мене. „Граф“... Довго довелося мені передумати, заким впав на слід. В нашій армії відбулися іменовання, останнім приказом чет. Брацлавський став поручником, а всіх інших старшин візвано переслати до ОВК. Золочів свої особисті очерки... Не маючи змоги висилати окремого післанця з такою маловажною

річю, надав я зібрани очерки почаю... та чого не зробить цікавість, головно в тих розхитаних відносинах, де всякі промахи лишалися без кари й відвічальності? В моїм очерку стояло також село Вовчківці й хоч повіт Зборів указував блище, що я Галичанин, то людська злоба підсунула цілком інше вяснення. Се був мій послідній лист, наданий в Дубні на пошті. Поголоска сама школила наладнанню відносин, збуджувала недовіре, але про якесь спростовуваннє не могло бути й мови. Мій плян був як звичайно: лишити діло часови. Селяни втихнуть, як покажеться, що „карательний отряд“ не придержується гетманських способів... Марків приобіцяв вяснити дійсний стан річій „своїм людям“, що також хиталися і готові були пірвати всякі звязки з замаскованим „графом“. Урядованнє в часі хороби на лежанці відбивало з поволи на успосібленню. Найменша дрібниця виводила мене з рівноваги. Я зробився більше прудкий у постановах, менше перебірчий і оглядний в засобах. Будь Харук хоч трохи зручніший, я без довшого вагання давсяби втягнути до „вживання гострих засобів“... Та Харук на посаді повітового комandanта змінився не до пізнання... Палка вдача виявлялася у нього, як у більшості йому подібних, яркійше у словах, ніж у праці. Поступав точнісінько так, як перед ним поручник Варейчук, і то певно не для того, що таке урядованнє було відповідне й найбільше доцільне, а тільки тому, що не приспорювало багато роботи. Сталось що дебудь — виждалось аж діло вяснитися само через себе. Дешево й нетрудно.

Одного ранку повідомлено мене телефонічно з повітової команди, що приїхав якийсь отаман і визиває мене до себе. Я приходив по еспанці поволи до здоровля, але погода видалася не дуже приманчива і я не поїхав до Дубна в сім переконанню, що буде се знов хтось із славетних „штабів“. При кінці телефонічної розмови подав я, як відшукати наші приміщення на Сурмацах. Не мимуло і чверть години, як перед казармою затарахкотів самохід і до кімнати увійшов середнього росту, нестарий іще, з повною лисиною старшина і спітав про мене. Я звівся на лежанці і представився.

„Головний Інспектор Військ УНР. отаман Осецький!“ — представився у свою чергу прихожий.

Мені пригадалось, що отаман Осецький був товаришем міністра війни от. Шаповала, хоча пізніше при зміні правительства певно отаманові передано інші справи. Я старався саме віправдуватися, чому не вийшов до нього в Дубні, але мій скорований вигляд говорив сам за себе... От. Осецький заборонив мені опускати ліжко і став розпитувати про залогу та дубенські відносини і про українсько-польський фронт у Галичині. Командантам сотень дав я непомітно знак привести до ладу приміщення і стрілецтво. От. Осецький робив цілком не те враження, що командні склади тутешніх дармуючих „штабів“. У дальшій розмові дізвався я, що отаман, бувши генерал російської служби, а переповнене старшинського збору менше уздібненими осібняками віправдовував загальною недостачю відповідніших людей, як також не наладнанням відносин, де обсади і приділи слідують доривочно, тимчасово,

на угад, а часто лише на пробу. Отаман був висланий до перевірки боєвого відтинка молоденького от. Оскілка, що недосвідчений як слід у воєннім ремеслі збирал одну неудачу за одною, погіршуячи тим загальне фронтове положення. На карті вказав отаман Осецький успіхи, якіся осягнув зручними воєнними рухами. Найбільше охоче говорив отаман Осецький про майбутній устрій нашої армії у всіх родах зброї і технічних розгалужень. Описував буденні і святочні (парадні) однострої стрілеців і старшин піхотинців, кінночників і гарматчиків. Положення не вважав так дуже безнадійним, щоб се не могло здійснитися вже в найближчій будучності... Коли старшини привели до повного порядку свої частини, повів я головного військового інспектора до перегляду моєї залоги у приміщеннях. Комнати стрілецькі з рядами однакових лежанок були приведені з великим вкладом труду до як найкращого вигляду. На поздоровленні отамана стрілеці не відгукалися, як се було заведено в бувшій російській армії, тільки стояли позір і відповідали одинцем на звернені окремо до поодиноких стрілеців запити отамана Осецького про службу, харчі, рідню і платню. Отаман був задоволений переглядом та з порівнюючих натяків не легко було вгадати, що його козацька вдача не погоджувалася з порядком у рядах УНР., де хибно понимані революційні кличі підкосили до основ усяку військову карність. На доказ боєздатності моїх осадних частин мав я перевезти оборону мимо загроженого зелізничного моста в рівенському напрямку. На дворі вияснилось і я зважився опустити по довгій хоробі кімнату. У приміщеннях оставлено невеличкий сторожевий відділ, а команданти сотень відійшли зі своїми людьми на вказані становища. Хор. Бессарааб, командант зелізничного двірця, одержав також у звязку з сими вправами для себе вказівки. Вправи не тревали довго. По одержанню завдань відійшли команданти сотень із скорострільною включно на свої місця і, по провірці занятих становищ, зібралися на даний знак на площі перед дубенським зелізничним двірцем. Зі старшинами відбув отаман Осецький коротке обговорення переведеної оборони мосту, підносячи деякі менше доцільні рухи поодиноких відділів у протиставленні до начеркнених отаманом успішніших боєвих випадів.. Опісля відспівали стрілеці кілька кращих похідних пісень. От. Осецькому впала до подоби одна сильна змістом пісня із стрічками у сторону Москаля: „Віддай, віддай, Україну назад!“, яку співають під мельодію: „Ми гайдамаки“. Осецький приїхав окремим потягом, тому не тяжко було назбирати йому кілька десяток людей, старшин і козаків, до виведення кілька хорових кусників, які знову незвичайно захоплювали наших стрілеців. Несподіваний випадок залоги з Сурмачів заворушив цілим містом. Вісток з фронту Оскілка не було довший час і населення стало підозрівати, що Галичани вирушили обороняти Дубно перед большевиками. Я став навіть побоюватися, щоб не скортіло їх виконати якийсь переворот у часі нашої відсутності в Дубні. Немала товпа зібралася перед двірцем, а співи приваблювали їх мешкаючих недалеко горожан. Між булавою отамана Осецького пізнав я тоді отамана Павлюка, бувшого австрійського поручника, що й задержав

іще навіть австрійський старшинський однострій. Отаман Осецький висказувався про нього незвичайно прихильно. Приїзд головного інспектора не пропустив і підполковник Харук. Я ледви вспів зясувати Осецькому положення і особу повітового комandanта, інше виміг прямо Харук самий. Побіч житомирських військових влад мав великий вплив на обсади повітових команд у своєму запіллю і командуючий північно-західним фронтом отаман Оскілько, або й отаман Осецький і тому Харук доти не відітхнув свободно, доки не впевнився від Осецького, що його приїзд не стойть у ніякій злуці з назначеннем повіт. комandanта, та що і я не поробив заходів у ціли його усунення. Коли відійшли відійшли до своїх казарм, розяснював мені ще довго отаман Осецький тутешні відносини. Він сам був також Волиняком і був загально люблений. Журався відбудовою, думав заняться навіть доставою будівельних засобів та бракуючих засобів, як соли й нафти, а населення інакше заговорить, якщо побачить добруволю і зичливість верховодячих кругів. На карті зясував мені: кільки зискав у запасних частинах через зручне скорочування фронту. Запільними відділами довелось йому замикати рівенські вулиці, щоби провірити склади спекулянтів за порозтяганими військовими річами, що дало дуже гарні висліди. Негодував також ізза цього, що не було обєднаного командування Галицької і велико-української Дієвої Армії, хоч на польському фронті, чим лишалося ворогови значну під сим оглядом перевагу. Цікавився облогою Львова, по здобуттю якого сподіався допомоги Галичан у впорядкованню і наладженню полоси за Збручем. Тоді уже розійшлася була поголоска про формування генералом Галлером військ у Франції. Головний інспектор військ носився з думкою розпочати рівночасно гуртування відповідного боєвого запасу, хоч якої пів сотні тисяч, що лишалася по обсаді всіх відтинків на се, щоби її кинути на польський фронт проти французької підмоги. Не покладаючись на ніякі тутешні „формування“, просив отаман Осецький мене, чи між моїм старшинським складом не піднявсяби хто того завдання. Я звернув увагу, що старшинами розпоряджає ОВК., згідно ДСВС, де й лекше найти комandanта майбутнього запасу. Отаман Осецький вибирається в Галичину по іншим ділам, тому й сю справу відложив аж до свого відїзду. Порівнюючи українського галицького стрілеця з велико-українським козаком успів мене отаман переконати, що свою боєздатністю вони докладно собі дорівнюють. Карність і безоглядний послух у рядах УГА. є дуже цінною прикметою кожного війська, але не менше корисний є самостійний почин, і хоч якабудь добровільна карність, особливо тоді, як крім зовнішніх ворогів доводилось поборювати ріжні „определяючі“ чинники в нетрах горожанської, домашньої війни. Користаючи з нагоди просив я отамана о раду, як прикоротити самоволю кременецького інтенданта Й. Мурги, які недопускають до вивозу майна, бо вязнення викликало несмак серед населення. Головний інспектор військ обіцяв поробити в тім напрямі відповідні заходи, а за опір радив кожного вязнити, бо потураннє такій самоволі ширить лише злий примір і згіршення. Захопленнє, рішучість і обізnanість із військовим ділом відріжняло

отамана Осецького від багато інших отаманів, чи навіть „спеців“, яких доводилось мені на кождім кроці стрічати. Не лишав по своїм відізді розчарування ні пригноблення, бо не дозволяв брикати буйній уяві у творенню воздушних твердинь і опянюючих самообманів, а з другої сторони не наводив зневіри пересадним засновуванням хиб та недостач і не відбирав охоти до дальших змагань. Простий і приступний в обходженню цікавився всім, стараючись начеб підчеркнути, що для добра загальної справи, кожда хочби й найдрібніша робота є хосенна й почесна. Коли потяг з отаманом Осецьким і його булавою відіхав до Рівного, опустив і я з підполковником Харуком зелізничий двірець. Повітовий командант відкривав дорогою свої заміри щодо впорядкування запілля. Слідно в нього було навіть більше рішучості... мабуть тому, що полева стоянка Оскілка не мала в засаді нічого проти його назначення. Тільки „штаби“ представив я головному інспекторові військ як перепону в роботі і міг сподіватися, що їх не стане вже вкоротці в Дубні цілком. У галицькім запіллю будуть безпечніші і збудуться нудьги, бо театри й кіна доставлять їм розривки до схочу...

Хороба далась мені добре в знаки. Найгірше зморила мене горячка, а за час хороби не голився я ані разу то й вигляд мій був дійсно печальний. Коли я зайшов до голяра, щоби привести до порядку обличче, став сей видавати мені замість дрібних гривен кусні твердого паперу...

„Се наші міські бони“, пояснював голяр, побачивши мое здивовання. Бони були печатані по російськи. Ані одно слівце не зраджувало, що вони вибиті вже в часі існування української республіки у її-ж таки українському місті. Ось як позвалияли собі вживати на нашій землі „національні меншості“ ще далеко до розгрому української народної влади. Обурений сею поведінкою дубенських торговців казав я візнику везти себе на Сурмачі та на середмійській площі перестрів мене урядовець із повітової команди.

„А до нас хіба не зайдете, пане командант?“. Візник спинив коні, а я чекав на пояснення, що склонило урядовця підходити до мене з такими запрошеннями. На дворі вже сутеніло й у приміщеннях міських установ урядування давно десь скінчилось.

„Нічого, тільки урядовець упився“ — подумав я собі.

„Може іншим разом, пане добродію“ — сказав я щоби збутися влізливця.

„Алеж люди не будуть чайже чекати, вони хочуть саме вас бачити!...“ просив урядовець.

„Які люди?“

„Та-ж повітовий зїзд, зявилися представники від усіх міст і сіл, мається вирішити багато важких справ, між іншими мобілізація... А Рикун!.. ви дійсно нічого не знаєте?“

Я видивився на урядовця і не знав, що відповісти. Та він схвильований певно ще ходом балачки на зїзді не чекав на відповідь.

„Рикун і другий делегат на Трудовий Конгрес скликали повітовий зїзд, щоб вяснити відношення повіту до теперішньої

української влади та по сповненню їх домагань, українській владі пособляти... Щож хіба таки зайдете. Тамже повітовий командант і комісар, якраз домагаються делегати побачити вас. — Я кивнув на стрільця і сей завернув слідом за урядовцем у якусь глуху вуличку. Перед будівлею, мабуть театром, висіли. Вже з надвору чути було, широкий гамір. Урядовець попровадив мене коридором і сходами на сцену, де містився провід зборів і представники влади. Предсідником зїзду був Рикун. Розгорячкований кидав він на всі боки хитро й неспокійно поглядом і то хвилювався, то вимахував руками, достроюючись до слів промовців, яким уділяв по черзі голосу. Заздрівши мене, пояснив присутнім, що се і є той командант, якого вони бажали бачити...

„Пане командант! Тут по вашій адресі звернені запити, я уділюю Вам голосу“ — звернувся до мене Рикун і став переповідати безладно всі, вимагаючи мого вияснення точки. Кланяючись зібраним, кинув я зором понад їх головами... Молоді і старі селяни сиділи у битком набитій просторій кімнаті, а на самім заді товпились стоячи інші, яким на лавках не стало місця. По хоробі чувся я ще так ослаблений, що не вважав себе на стільки певним виголосити довшу промову і слідити прискорений і ріжнородній хід балачки... По зібраних пройшов якийсь зловіщий пошум... І тиша. Чекають... Я хотів уже, було, заслонитись хоробою і дати відповідь коротко на письмі до відчитання та, щоби вийти із цього неожиданого положення, мусів я розглянутись у відносинах і настроях...

„Чи є передімною які промовці?“ — спитав я Рикуна.

„Так у черзі запишіть мене до слова і продовжайте наради далі!“

У Мельника та Харука розвідався я про зїзд та перебіг нарад. Мене не повідомлювано через се, що був хорій. Запити до мене звернені головно в тім напрямі, чи ми дійсні, чи „мадярські“ Українці, чого ми тут сидимо, коли наше місце під Львовом, чи правда, що командант осадних галицьких частин поміщик, яке відношення Галичан до української влади й до населення і т. п. Я вписував точки, які вимагали відповіді... і прів... Хочби пів години дали мені наперед знати!.. Мене збирала охота чкурунти собі на Сурмачі та тепер уже було запізно. Я слідив точно вражіння, які робили промовці на зібраних та кріпився. Звернені до мене запити потонули в протоколі і згадувались тільки деколи мимоходом. Тепер оберталась горяча виміна поглядів довкола мобілізації. Йти чи не йти, а коли йти, так зашо? І хто в першу чергу, коли збирати новобранців, кому і які ухвалити полекші? Другий делегат, чорнявий, понад 30 літ, селянин, хапався давати кілька разів відповідь та не завсіди йому се вдавалось... Часто виричав його меткіший Рикун, що справлявся з балакунами рішучо й коротко, кидаючи мені час від часу самовдоволено погляди. Напади на правительство переривав і тоді його лице наче говорило:

„За що ж мене тоді вязнено?..“

Якийсь промовець став нападати на уряд, що веде війну

проти „братів“, які не з лихими замірами йдуть на Україну, а „рабочій“ люд визволяти. Промовця упомінав Рикун, а присутні заглушували його криком... Предсідник червонів і собі з крику й товк схвилювано дзвінком до стола. Наприкінці зложив Рикун від себе заяву, що він хоч не погоджується з правителством, то теперішню хвилю уважає за невідповідну зводити особисті порахунки... Свою платформу буде старатись переводити іншими нешкідливими засобами... Харук і Мельник потвердили, що так надійно супроти українських влад поводився він за весь час нарад, хоч усе зазначував розбіжність своїх поглядів із намірами правлячих кругів. До слова прийшов із черги повітовий командант підполковник Харук. Передбесідниками став робити докири за угодовищну з большевиками та у відповідь почулись між зібраними вигуки. Харук збентежився і став говорити уривано, кидаючи безладно думками і плутатись у перериваній вигуками промові:

„Говоріть так, щоб Вас можна було розуміти!“ — почулося між зібраними. Харук спалахнув. Його слова були дійсно не дуже ясні через недоговорювання й повторюванняся. Та він був видно іншої думки:

„Я по російськи не вмію говорити!“ — кинув він зібраним у відповідь. Знявся сміх. Предсідник накликав до порядку.

„Панове, господа! Дайте промовцеві кінчити!“

„Ми його не розумімо!“ — гукав збір.

„Я говорю, як мене мати вчила говорити!“ — старався їх заглушити Харук. Та крик не вгавав. Харук кинув іще кілька викликів до зібраних, та ніхто його не бажав слухати. Він зрікся слова й червоний з обурення сів на крісло. По нім приходив якраз до слова й настрій збору годі було більше проти мене звернути, як се сталося через виступ Харука. Хвильку роздумував я ще, чи не викрутитися хоч на яких кілька хвиль, аж мине перше розярення. — Та годі... Рикун уділив мені слова і я хоч не хоч мусів звернутися до зібраних.

(Продовження слідує).

Стрілецька сторінка.

Стрільці, Брати мої!

Здивуєтесь, що знов пишую — а воно бачите така річ, що і як я вже не роздумував і ніяк не міг здергатися, щоби не написати. Кортить як злодія вкрасти. Признаюся Вам, що я ще більше пишу, ніж Ви читаете, бо редакція, коби здорована таки всого не пускає у світ, каже не цензуруне! Но, щож я тому винен, що так якось нецензурним уродився.

Більшість наших стрілеців якраз тепер „цивілізується“. Я заливався на них тай і собі купив панський одяг. Вбрається як той пан тай поїхав у Прагу. А у Празі, Братчики, є на що подивитися. Отже я дивився. Перше, що мене вразило, се те, що повно тут дітей з усіх сторін Чехії. Вони приїздять сюди школами, зі своїми учителями — вештаються по місті, оглядають Прагу і що вивчилися у школі з книжок, те тут оглядають своїми очима. Я так

і зміркував, що се дуже добра річ, а коли роздумував, чи в нас не можнаби щось подібного запровадити, зараз зашпортивався на те, що не маємо своєї держави... Чужинці, наші опікуни, на се не дозволяють. Так! Чомусь усе розвивається об се одно: своя держава. І знов виходить, що своя держава, се дійсно найвищий ідеал живучої людини — й дуже нерозумний сей, що призабуває на сі два слова: своя держава. І хочеться сказати усім тим дурням, що переконують чоловіка на всі боки, що держава не конче потрібна, що не в державі спасене людства. Хочеться крикнути: дуріть дурніших за себе!... Хіба чоловік не має очей, не бачить, не має ушей, нечує? Тут не треба переконувань ані особливих примірів — кождий бачить наглядно.

І ще одно мушу написати Вам — та се може не буде таке цікаве. Тоді саме, коли я був у Празі — Громадський Комітет (найповажніша українська громадянська установа у Празі) урочисто відтворював тоді Педагогічний Інститут. Є се школа, в якій будуть учитися студенти-професори на більших професорів... Наші Стрільці і тим теж цікавляться, бо відчувають, що на чужині всі наші скитальці, звідки то вони не були — свої і щось до них тягне.

Вечером в „Українській Хаті“ відбулася вечірка — забава. Вправді там було сказано, що хата резервується для своїх — та я почув себе теж своїм і щось мене потягнуло подивитися — як то буде. Сиджу я собі в кутику й дивлюсь. З початку дуже гарно. Началося із того, що якийсь пан, — школа що не знаю, як він звуться, висказав радість ізза того, що вони не мають за собою ніяких промахів з часів державно-творчої роботи на Україні й тому — мають чисту совість і можуть тепер сміло кождому дивитися у вічі. Се й мені подобалося. Бо кажуть, що спокійно сплати лягає, хто спокійну совість має. Се теж одна з найсвятіших тайн, хоч і не божих, але дуже правдивих. Але далі. Пішло з чаркою. Одна, друга, а там вино. Гумор, язики порозважувалися, балочки, гамір на все і про все. Зачинається спів. І про дівчину, і Дніпр широкий — а тут ні сіло ні впало: Ще не вмерла. Я звик при співі нашого гімну стояти „позір“ і признаюсь Вам, що я старий стрілець, я не знат: що робити. Мені стало чомусь неприємно. Не тому неприємно, що наш гімн співали... а неприємно тому, що святі слова нашого гімну співають пяні уста й то ще зле співають.

Після цього наші патріоти розпалились і давай ще: „Не пора!“ а коли й се закінчили, то один добродій звернувся до всіх: Господа! — каже — тепер ще помянімо й Батька Тараса — но і знов заспівали заповіт Шевченка.

Признаюся Вам, що я перший раз був на такій забаві, але враженнє, яке на мене вона зробила — не покине мене ніколи. Воно дуже приkre, бо мені здається, що святе мусить бути всюди святым, а як сею святістю на всі боки шастається, то вона стане тим, чим у Чехії слова Ježiš, Maria!, уживані на кождому кроці й на кождім місці.

Но і ще одно. Недавно читаю я „Українського Козака“. Думаю собі: український козак, український стрілець — се все одно

— тільки прозвалися інакше. Кращий дух надії й віри вступив у мене, бо думав я собі, значить приходить обеднання — й один фронт. Коби вони так злучилися! Читаю і знаходжу—замість того, щоб лутихтися — проти справжнього ворога — там на половині „Козака“ так і всюди стойть тобі: бий Жидів! Виходить, що в нашій Україні немає більш ворогів, тільки Жиди!.. А річ зовсім не та. Гей, Козаки! пригадайте собі недавне, а пізнавте, що вістре козацького меча треба буде звернути не в сторону Жида — а таки нашого християнського брата, бо кажу Вам, він сто рази більший ворог. Жид буде найкращим горожанином Української Держави, тільки берімся до її створення. Звісно ж усім, що Жид на кождім весіллю танцює. Треба тільки мудро грати. Се зовсім не лицює ані на ХХ. століттє, ані на сю гордість лицарську козацьку, яка повинна бути у ХХ. століттю.

Так, так, панове! Не забувайте, що часи не можна повернути 200 літ у зад. Тепер треба й інакше організуватися і інакше вести роботу, як се наші предки робили.

Се Вам голос одного стрільця УГА. Якщо він буде мудрий, то послухайте його, а ні, то буде й так. Я думаю, що так, як я кажу, булиби найкраще й тому пишу.

Та сим разом буде хіба досить — якщо знов Редакція нестеркне, то другим разом напишу більше.

Мусій, стрілець УГА.

М. КОСІВСЬКИЙ, гарматчик УГА.

Марш 3-го гарматного станиславівського полку.

Уложеній і співаний гарматчи-
ками станиславівського полку при
наступі під Коростенем на Великій
Україні.

Ми артилеристи третього полка,
Прийшли у Дніпро на гостину;
2 рази { Ідея у серцю для всіх нас одна:
Спасти Любі Неньку Вкраїну.

В переді полковник зі штабом верхом,
Прямує лісами степами;
2 рази { Везуть і гармати тим самим шляхом,
Старшини йдуть разом із нами.

Хто має відвагу і щиру любов,
До Неньки Вкраїни святої:
2 рази { В наш полк приходи й ми разом з тобою
Здобудем для внуків більш волі!

Вже досить неволі, вже досить наруг!
Від хитрих проклятих Псубратів...
2 рази { Від Сяну до Дону, від Карпат за Буг
Гонити нам треба сих катів.

Згадаймо Богдана і ніч ту святу,
Як кріпость „Кодацьку“ валили;
2 рази { Як прадіди наші під Львів йшли в мету,
Кістками Поділля стелили.

Слідами прадів підемо й ми,
Хоч згинути мали-б у бою;
2 рази { Поклянъмось спочти не раньше того,
Аж край наш побачим в спокою!

Чим жити рабами, так згинъмо в війні,
За волю й свободу Вкраїни:
2 рази { В Европі хай знають — не труси ми — ні!
Небаром будем в Галичині!...

Тоді в Трибухівцях могилу взнесем,
В Бучачі зайдем одпочати;
2 рази { Кріваву дорогу в Янчин спомянем,
Полягли там наші брати...

Старий Константинів і Житомир славний,
Ушомир під Коростем всюди;
2 рази { Там наших героїв не трохи лягло
Москаль їм дер шкуру пік груди.*)

Могили на степах свідчти будуть,
І нашим будучим нащадкам;
2 рази { Про славу третього полка розкажуть,
А внуки муть вдячні нам — предкам.

Дніпро і Хортиця колись помяне,
Вітром перекаже все Лугу:
2 рази { Про наш славний полк, се козацтво славне
На волі внук кликне знов „Пугу“!

На Великій Україні (Горовиці) 15. вересня 1919.

Зі Скіタルщини.

Берно, ЧСР. Роб. відд. УГА. Закінчене „Сільсько-господарського Курсу“ при Робітничім Куріні УГА. в Берні на Мораві (ЧСР). Дня 30. червня с. р. відбулося в нас закінчене п'ятимісячного „Сільсько-Господарського Курсу“ під патронатом краєвого господ. Товариства „Сільський Господар“ у Львові, уладжений стараннем „Просвіти“ при робітничім куріні УГА. та Української Академічної Громади для стрільців з тамошніх робітничих відділів. Курс тривав від 26. січня до 30. червня с. р. під управою інженера агрономії п. Михайла Холевчука, при щирій підмозі чеських професорів: пп. Д-р. інж. агр. і Д-ра вет. мед. Цириля Кучери, та вет. лікаря Богуміна Пехачека, асистентів Високої ветеринарної школи. Крім управителя візгаданих чеських професорів учили на курсі укр. студенти й абсолювенти високих шкіл в Берні.

1) Большевики при наступі нашої Армії на Коростень замутили поручника Левицького — ще живому випекли хрест на грудях і обдерли з ніг шкуру.

Урочистість закінчення курсу відбулась в авлі інтерної клініки на ветеринарній школі, а тривала від 7. до 10. години вечором. Крім учасників курсу та учительського збору були присутні (не вчисляючи двох згаданих чеських учителів курсу) також ректор ветеринарної школи проф. д-р Еміль Секера, дехто з чеської публики та дехто з місцевої української кольонії. Свято розпочав привітанням і довшою промовою командант робітничих відділів УГА. в Берні п. сот. Кривенко Лев, вказуючи присутнім стрільцям, учасникам курсу, що хоча витручену їм зброю з рук, то все таки вони й на дали несуть відповідальність за долю Рідного Народу, що остались їм ще сильні руки й щире українське серце, що вони не сміють одної хвилинки змарнувати, щоби чогось у чужині не навчиться, аби в сей спосіб поліпшити свою власну долю та долю свого народу. Ректор ветеринарії проф. д-р Секера віднісся

Учасники сільсько-господарського курсу при роб. куріні УГА. в Берні, ЧСР.

з призначенням для членів учительського збору, що вели сей курс, маючи й так досить заняття у школі, а ще більше для стрільців, які по цілоденній фізичній праці знаходили в собі охоту до науки й кожного дня найменше три години переводили у школі. Далі студент ветер. Олександр Церковний в імені українських організацій виголосив у чеській мові привіт для зібраних і подяку для ректора ветеринарії і чеських професорів за прихильність до курсу... Потім слідував відчут проф. д-ра Кучери, що був кінцевим з його викладів на „Сільсько-Господарськім Курсі“, про значніне сільського господарства для піднімання народу й держави, про теперішній квітучий стан господарства в Чехії та оплаканий стан його в Галичині, згадуючи про господарські школи в Чехословацькій Республіці. Свій виклад закінчив бажанням, щоб учасники курсу вернули щасливо до свого зруйнованого краю і там стали піонірами господарського відродження. По викладі відбулося кінематографічне представлення образів зоотехнічного фільму ветеринарної школи з важніших заведень годівлі коней і рогатої худоби, з їх усікими уладженнями і способами племіння домашніх звірят. На пересуваючихся образках на екрані бачили учасники зародові обори рогатої худоби на Шумаві та ріжні раси коней, що племінняться в годівельних заведеннях у Кладугубах, Піску й Нових Дворах. По скінченню кіноматографічного представлення передав управитель „Сільсько-

Господарського Курсу“ інж. агр. п. М. Холевчук привіт Краєвого Товариства „Сільський Господар“ для учителів і учасників курсу, а в короткій промові, в першу чергу зверненій до стрільців, указував на се, що хоч земля наша стоптана ворогом, зерно кинене в неї видасть обильні плоди, та завзвивав, щоб кождий з учасників учився далі та щоб кождий ділився своїм знанням, як поверне до рідного краю зі своїми братами, подібно як тут ділились з ними їх учителі. Після промови видано учасникам курсу свідоцтва. Загальний вислід випав надсподівано добре, бо дійсно у кожного учасника видно було зацікавлення науковою господарством. Курс покінчило 48 учасників. З них 35 піддалося іспитови: 18 з дуже добрим успіхом, 17 з добрим; інші одержали фреквентаційні свідоцтва. Кромі свідоцтв одержали учасники курсу на памятку по 3 книжочки: 1, 2, і 3. число видання „Кооперативної Бібліотеки“ у Львові. Від імені учасників курсу зложив ст. дес. УГА. Курчаба Осип на руки управителя курсу у прекрасній промові подяку Краєвому Товариству Господарському „Сільський Господар“ за опіку, — чеським професорам і цілому учительському зборові за науку, почім вручено чеським учителям курсу д-рови Кучері й ветер. лікареви Пехачкові памяткові грамоти від учасників курсу, та від українських організацій в Берні.

Під конець урочистості відспівав стрілецький хор кілька українських пісень, почім учасники розійшлися.

Звіт з діяльності „Української Академічної Громади“ в Берні за шкільний рік 1922—23. З нагоди закінчення шкільного року годиться подати до відома ширшого загалу дещо про життя і стан українських студентів, що вчаться на високих та інших фахових школах у Берні, згуртованих в тутешній Академічній Громаді. Число Українців, студіюючих у Берні покривається менш-більш з числом членів УАГ., бо лише деякі студенти не належали до Громади. Всіх членів УАГ., з кінцем шкільного року 1922—23 було 105, з того 91 звичайних, а 14 надзвичайних. Після року студій училося: на високій ветеринарній школі 34 членів, на медичним факультеті 22 чл., на високій технічній школі (чеській) 10 чл., на високій технічній школі (німецькій) 3 чл., на високій рільничій школі 11 чл., на високій лісовій школі 3 чл., на правничім факультеті 3 чл., на фільзофічнім фак. 3 чл., і природничім фак. 2 чл. Всі згадані були звичайними членами УАГ. Крім тих училося: на висшій державній текстильній школі 12, з того на абітурієнтськім курсі 8, а на майстерськім 4. Після територіального розділу було: з Галичини 89, з Буковини 6, з Великої України 7, з Бессарабії 2. Більшість членів УАГ. мала перервані студії наслідком війни, а також дехто з старших віком, по давнішім скінченню якогось факультету, кінчить іще інший або докторизується, тому багато студіюючих є в значно старшім віці, ніж се було в нормальніх відносинах перед війною. Найбільше членів, бо в числі 46 є у віці 25—30 літ., 37 членів у віці 20—25 літ., 17 членів у віці 30—35 літ., а 5 членів у віці 35—40 літ. Загально мешкали члени по приватних мешканнях, а харчувалися в академічній та середньошкільській столовій. Матеріальне забезпечення мали члени від чесько-українського комітету через „Студентську Поміч“ у Празі — тaboriti (студенти з табора) одержували від „Студентської Помочі“ доповнення до тaborovих поборів. Повну підмогу, або доповнення тaboritam до цілковитого забезпечення мало 76, частинну підмогу 5 членів. Студенти вищої текстильної та вищої торгової школи в числі 12 одержували підмогу від чеського пра- вительства через свою школу. Прочі члени одержували матеріальну підмогу картками на обіди й вечері від добродійного чеського Товариства „Славян“ у Берні, як рівноож і з фондів Громади. Лікарську поміч одержували члени УАГ. від „Студентського Здравотвіга Уставу“, куди Громада платить річну вкладку. Підмогу на закуплення ліків і на поправу харчів одержували члени лише в найконечніших випадках від „Студентської Помочі“, а на заплаченне лічниці чи санаторії, деколи від чесько-словачького „Червоного Хреста“ в Берні. Стан здоров'я членів Громади не зовсім вдоволяєчий. Значне число членів, по перебуттю військових походів і скитанню по різких тaborах, терпить на грудні недуги. Вислід науки на всіх школах був загально добрий. Один з членів Громади Володимир Зофієвський вістав промований в місяці червні на доктора ветеринарії. Для потреб Громади нанято домівку, де вітебувалися засідання Видлу і сходилися члени на читання часописів.

Громада ділиться на ряд фахових секцій як: секція ветер. медиків

числом 34, секція медиків 22, секція технічна (агрономи, лісники) 27, секція філософічно-правнича 8, секція текстільна 12 членів. Крім загально-громадської бібліотеки має кожда фахова секція власну бібліотеку. Крім фахових секцій існує при Громаді ще Академічний Хор „Боян“, музичний гурток „Бандура“, спортивний та туристичний гурток. Культурно-просвітна праця велася головно у фахових секціях, а для всіх членів відбулося протягом шкільного року кілька відчitiv на ріжні теми.

Головну увагу звернено на культурно-просвітне піднесення стрілецтва українського робітничого куріння в Берні. Щоб викорінити неграмотність ведено як і минулого року курси неграмотних, а для поширення світогляду й загального образования ведено з порозумінням Товариства „Просвіта“ при робітничим куріні УАГ в Берні та за ініціативою інж. агр. Холевчука Михайла п'ятимісячний сільсько-гospодарський курс, де члени УАГ викладали поодинокі предмети. Крім цього держали члени УАГ ряд викладів на теми військові, економічно організаційні та з обсягу гігієни. Всі вище згадані курси виклади ведено з рамени КПК при УАГ в Берні, який в останнім часі переміщено з порозумінням з Товариством „Просвіта“ та командою куріння на „Просвітно-Організаційний Комітет“, у склад якого входять відпоручники „Академічної Громади“, Товариства „Просвіта“, Команди та Краєвого Товариства Гospодарського „Сільський Гospодар“ у Львові. Протягом шкільного року урядила Громада ряд публічних виступів, національних свят і научних прогульок, як свято державності ЗУНР, маніфестаційний похід з протестом проти прилучення Східної Галичини до Польщі, участь у всестудентськім святі „Маяль“ і т. д., про які все давали звістку в часописах. Близькі інформації щодо вписів на університет та на інші високі школи в Берні подамо пізніше. Хто бажав би якихнебудь інформацій у студійних справах нехай звернеться до Голови УАГ. на адресу: Антін Базар, Висока Школа зверолекарська, Берн. II. вул. Пражська, ч. 67 ЧСР.— В Берні дня 16. VII. 1923.— Голова: УАГ. Антін Базар, студент вет. Секретар УАГ. Олекса Ольшевський, студент вет.

Північно-західна Африка. Отсмі спішусь обзнакомити Шановних Читачів з нашими людьми — скитальцями, яких глуплива доля закинула в північно-західну частину Африки. Вони опинились тут як французькі легіонери. Сей легіон, Legion Etranger, що складається з чотирьох полків, сформували Французи ще здається за часів Наполеона I, по згоді з іншими державами, задля того, щоб за його допомогою культивувати свої колонії та землі Туніс, Марокко, Алжір, які опинились під їх протекторатом. Алжір уже цілком прибрана Французам, а Марокко ще бореться. В умові, як кажуть, було зазначено, що збройною силою налягати на сі народи — кулями їх завойовувати, забороняється. Та тут робиться навпаки. З часу сформування отього легіону знаходили собі при йому захист і місце люди ріжких клас та соціальних станів з ріжких держав. І політичні проступники, яким десь-щось загрожувало, ї ріжки криміналісти з червоними від крові та чужого золота руками. Тут вони вільні й рівноправні, а через п'ять років служби можуть стати французькими горожанами. Стрічається між ними людей і з королівських родів і звичайних сучасних плебеїв. При прийомі до легії — Французи обіюють чужинцям молошні річки й сим заманюють нещасних на п'ять років; коли людина спіткнеться та впаде, вступивши до легіону, то його перші дні до відправки в Африку добре годують, одягають, дають шоколаду, какао та інші ласощі, а в частині через перший місяць дають 250 франків винагороди т. зв. I. *exer prim.*, а через чотири місяці знов 250 франків II. *te prim.* Щоденного льону в тилу платять 25 сантімів, те, що тут коштує одна коробка сірників, а на землях під військовим етапом 75 сантімів, за які дістанеться тут аж 20 штук папіросок. Попаде сюди людина, то з першу її шанують, дають по чотири однострій, дають вище згадані гроши й чоловіку здається, що гаразд. Аж ось наступає відправка на „пост“ кудись під Сахару, де годують без жирів та дають денно 500 грамів хліба. Відносини тут невиносні й нещасний шукає виходу з цього скрутного становища. Він утікає у світ за очі. За передєве одержаним гроши, кождий думає, що все як зразу буде, накупляє річей до щоденного життя зовсім непотрібних, а опинившись у скрутному, продає недавно куплене за четвертину вартості. Дезертирови тяжко приходиться без грошей і харчів куди небуть утічі. Такого дуже скоро лапають Араби і за 25 франків здають нещасного французькій жандармерії. Заки згадуть, вони вперед роздягнуть сіромаху

й майже голого oddaють властям, а власті саджає бідолаху у бетоновий льох — preson —, де він, хоріючи, відсиджує кару. Виновників висилають із повним ранцем каміння на вправи „екзерсіс“ під доглядом капраля чи сержанта, який іноді і побе. Такий чоловік не може відергати довго й він знов утіка і знов ловиться, судиться та в кару отримує продовження служби ще на 3—4 роки і врешті привикає. Серед таких обставин він губить чоловічу гідність, стає істотою, якої думки направляються тільки на те, щоб попоїсти та випити вина. Коли хто листом звернеться до когось з проханнем захисту чи піклування, то його, довідавшись про се, сажають, ізолюють від інших, а згодом непремінно направляють на небезпечний фронт, де чоловік має 85% блице смерті. Склад людій легіону в сучасну хвилю такий: 65—70% Німців, 10% Москалів, останні — се ріжні нації світу.

Нас, Українців, у Тунісі, Алжірі та Марокко є здається 2000, але всі вони розпоршенні й лише завдяки деяким більш свідомішим дітям України удається помалу з великим трудом, власними силами їх обеднювати на національній платформі. Се однак дуже тяжка й майже неможлива робота, бо дуже мало помогають нам наші організації. Особливо замало дають печатаного харчу нашим голодним душам. Правда дехто присила часописи та журнали, але се все дуже мало... А всетаки обеднаннє шириться і звязки ростуть хоч і помалу, позаяк у Москалів, а якими приходиться нам разом працювати, освітна праця поставлена куди краще, як також і їхня агітація. Дуже тяжко виривати своїх людей з їхніх пазурів. Е тутка у нас і письменники й бельтисти і драматурги, поети, агрономи, старшини-ї козаки, але немає того, щоб могло задовільнити потреби всіх. Духовий корм в нашім національнім слові з чисто українською-соборною підставою, як се в дану хвилю повинно бути, мусить у нас бути. Ми писали, просили богатьох о надсили паперу и олівіців, але сей голос пропав як у пустині й ніхто на нього не відгукнувсь. Добре будоби, щоб отсе наше слово помістили й інші наші часописі та журнали, нехай би всі наші люди дізналися про наші скитальчі злідні. К.

Пражські Українці відвідують Господ. Академію в Подебрадах. Страйча на двірці. 1. Ректор укр. університету в Празі проф. др. Дністрянський. 2. Ректор укр. Госп. Академії в Подебрадах проф. Шовгенів. 3. Проректор Укр. Університету в Празі проф. др. Колесса. 4. Директор укр. педагогічного Інституту в Празі проф. Білецький.

Подебради, Ч.С.Р. Дня 24. червня 1923. професори і студентство Українського Університету у Празі відвідали Українську Господарську Академію в Подебрадах. О 12. годині в полудне відбулося привітання гостей на зелінному двірці. Витав ректор Академії професор Шовгенів та зібране студентство. При віттанні Академічний Хор відспівав кілька пісень. Пополудні гости оглядали історичні памятки міста Подебради, а в „Лазенському Парку“ Український Академічний Хор з Праги відспівав Ніцинського: „Закувала“, та Людкевича: „Прометей“, які дуже широ приняла численно зібрана чеська та українська публіка. Вечером відбувся в салі „Обчанське Заложне“ пражського подебрадського хору спільній концерт, який лишив глубоке враження. Вечером о год. 9:45 відіхали пражські гості. На двірці працював їх проректор професор Іваницький та численно зібране подебрадське студентство. День 24. червня с. р. в се один із кращих днів у життю нашої студентської еміграції. Нехай він стане переломовим днем взаємного порозуміння, широї виміни думок, та підвищеною при будові великої святої української культури. С...

Про вічну пам'ять!

† хор. УГА. Куліш Михайло, помер дня 4. липня 1923, в Добротворі, в Галичині, в домі своєї матери. Покійний зі шкільної лавки в листопаді 1918 р. пішов у ряди УГА. і цілий час визвольної боротьби стояв у її рядах. Спершу в Камінці стр. у вишколі, відтак на фронті під Сокalem. 1919. р. скінчив рахунковий курс і довший час служив у холмській сотні, як рахунковий підстаршина. Пізніше скінчив під сот. Драганом старшинську школу, з якої вийшов хорунжим. При відвороті на Великій Україні перейшов тиф, а відтак в неволі в Тухолі знов захорів. Звільнений в неволі, вернув до дому, — де приготовлявся до матури та недуга туберкулози кишок звалила молодого хлопця в могилу. Померший—се характер чистий, як ті слози материнські, що лілися на могилу свого найдороцього одинака. Мало говорив, а все конструктивно й неаломно спішив до найвищої цілі. Незражувався нічим, виростав на народного робітника, яких у нас мало, а так дуже потрібно. В похоронах вяло участь трьох священиків, товариші й товаришки помершого і багато місцевих селян. Горячими словами працювали його місцевий парох в домі жалоби, а один з товаришів на могилі. При звуках „Журавлів“ виростала могила над тілом молодого героя визвольної війни. ВІП.

На пресовий фонд „Українського Скитальця“

зложили:

підхор. АГА. Кіяшук Михайло, Мукачево — 30— кч.; Стр. УГА. Корнафель Петро, Ліберець 9— кч. і кличе: стр. Лабецького Дмитра; місто-старшина УГА. Заріцький Микола, Берно 10— кч. чет. УГА. Козак Степан, Йозефів 5— кч. і кличе: пор. Сенету Дениса, сотн. Кравця Остапа, пор. Вєтеру Івана, пор. д-ра Борисевича Романа, чет. Мовчука,

Надіслані книжки і журнали.

Нова Громада, суспільно-політичний журнал, під редакцією Семена Вітика, книжка I. за липень, Віденсь 1923, 8° стор. 112;

Сільський Світ, ілюстрований місячник господарки та сільського життя ч. 7. Перемишль 1923.

Хуторъ, двухнедельный журналъ, посвященный интересамъ русского землѣдѣлія. № 12—13, 14, 15—16; Прага 1923 г.

Листування.

Вп. П. К. Мароко, Африка. Вашу посилку одержали. Дякуємо. Погодайте й на далі вістки про Ваше життя — буття. Якраз отсє повинно бути в нашему журналі. Не сміє ні одна наша людина одинцем блокати на чужині і пропадати безслідно. Пишіть як лише можете. Се не важко — на одній, чи обох сторінках. Книжок покицо не видаемо. Радо витаемо в нашему журналі боєву поезію та стихи, які були вірною відбиткою нашої скитальчої долі. Щиро здоровимо Вас та пересилаемо наш стрілецький привіт для всіх знайомих.

Вп. С. Т. Віденъ. Вашої статті не можемо помістити, бо не відповідає напрямкові нашого журналу. На Ваші поучення для нас можемо Вас впевнити, що ми за старі життєвим досвідом, аби могли їх поважно брати.

Вп. П. З. Львів, Галичина. Тяжко, дуже тяжко пустити нам „Наша мета“ через наш орган у світ. Від себе можемо Вам лише порадити, що першим завданням доброї політики мусить бути створення своєї власної сили і щойно на ній оперти свою політичну діяльність, як на українських землях так і за кордоном. Коли від основних понять відходите, то в такім припадку промоштуєте шлях не під польську, а під звичайній собі „хараман“.

Оповістки.

Хто мавби світлини з життя і визвольних боїв УГА. у Східній Галичині й на Великій Україні — зволить переслати Редакції „Українського Скитальця“, які по використанню звернуться їх власникам. 10—10.

Хто зі знакомих або свояків мавби знимку генерала четара УГА. Микитки Осипа в часів українсько-польської або австрійської війни поодиноку або в гурті—зволить переслати редакції „Українського Скитальця“, яку після використання звернуться власникові. 2—5.

Хто хотівби мати гарний портрет на картоні, який окрашувавби його хату, хай више свою світлину та 55— Кч. на адресу стрільця УГА.: Petruk Vasyl, im. maliz u Mor. Hranice, ul. Zamecka č. 10, C. S. R.

а в короткому часі його одержить. Стрілець УГА. Петрук В. половину гонорару відає на Пресовий Фонд „Українського Скитальця“. 1—3.

Хто хотівби набути перші, літографовані примірники „Українського Скитальця“, від 1—13 числа — зволить зголоситися на адресу: Петро Вовк, Табор УГА, Йозефів, ЧСР. 1—1.

Вийшов з друку журнал:

„УКРАЇНСЬКИЙ СТУДЕНТ“

ч. ч. 1—2 за травень — червень б. р. Рік видання II.

Орган вільної думки Українського Студентства.

Видає Т-во „Український Студент“; редактор Колегія.

140 сторін 8⁰ друку з ілюстраціями зі студентського життя.

Ціна окремого примірника: в Америці 1/2 дол., в європейських краях з високою валютою 1/2 дол. — з низькою валютою — 1/10 дол. Українським студентам та книгарям при гуртовому замовленню 25 % знижки.

Адреса Редакції й Адміністрації:

Č. S. R., Praha-Smichow, Plzenská ul. 83 II. 1—1.

Одинокий на Рідній Землі Студентський Вістник

„ПОСТУП“

Видає редакційний комітет укр. академічної молоді у Львові.

„Поступ“ виходить від 1921. р., щомісяця в обемі від 2 до 4 аркушів друку. Поглиблює знання своїх читачів, даючи на своїх сторінках розвідки з області всіх ділянок науки (для сеї справи приєднано визначні старші наукні сили з поміж укр. громадянства); дає змогу виробитися новим літературним, молодим силам, печатаючи їх твори; ширить ідею самостійності Соборної України.

Подає вісти зі студентського життя в краю і за кордоном (маючи своїх сталих кореспондентів), звіти зі студентських організацій, картини праць і успіхів „Пласти“ й „Ліги Українських Студентів“.

„Поступ“ переслідуваний польською владою розходиться всюди, де живе наше студентство та громадянство. Поза Рідною Землею: в Австрії, Бельгії, Болгарії, Данцигу, Італії, Литві, Німеччині, Франції, Польщі, Чехословаччині, а також в Африці, Америці, Бразилії й Канаді.

Цілорічна передплата виносить: в Чехословаччині 24.— Кч., Австрії 20'000.— К. а., Америці й Канаді 1 дол., Бразилії 4 мр., деинде 4 швайц. фр.

Адреса Редакції й Адміністрації:

Львів, Домініканська 11, Галичина.

1—1.

ОГОЛОШЕННЯ:

За цілу сторінку в Австрії 300.000, 1/2 150.000, 1/4 75.000, 1/8 40.000, 1/16 20.000 К.
За цілу сторінку в Чехословаччині 300, 1/2 150, 1/4 75, 1/8 40, 1/16 20 Кч.

В редакційнім тексті потрійно.

Допомогова Централя

для частин

Української Галицької Армії,

що перебувають поза межами Рідного Краю, уділяє періодичних беззворотних допомог хорим у лічницях і найгірше матеріально ситуованим у таборах Польщі, Чехословаччини й Румунії.

АДРЕСА:

„Самопоміч“. Український Військовий Табор у Йозефові.
„Samopomich“. Ukrajinsky Vojensky Tabor v Josefově.
„Samopomitch“. Ukrainian Military Camp in Josefov.

Č. S. R., Europe.

1—24

НАКЛАДОМ ВИДАВНИЦТВА

Український Скиталець

вийшли з друку,

I. Книжки:

1. Проф. Др. Станислав Дністрянський: „Нова Держава“.
2. Проф. Др. Степан Рудницький: „До основ українського націоналізму“.
3. Календарик Українського Скитальця на 1923 рік.

II. Картки:

1. Степан Федак, четар УГА., 2. Петро Шеремета, четар УГА., 3. Степан Мельничук, четар УГА., 4. Памятник помершим Українським Галицьким Стрільцям у Нім. Яблонні, 5. Василь Крупа, ученик VII. кл. реальн., 6. На вічну пам'ять, розстріляним польською окупаційною владою у Львові, українським ученикам, Василеві Крупі й Романові Луцейкові.

Книгарні й поодинокі наші відпродавці можуть уже замовляти нові видання в Адміністрації „Українського Скитальця“ у Відні, а з Чехословаччини у „Самопомочі“ в Йозефові.